DOI: 10.52835/19maysbd.930265

19 MAYIS JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
19 MAYIS SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN: 2717-736X
Cilt: 2 Sayı: 3

Makale geliş tarihi : 30.04.21
Makale kabul tarihi: 12.08.21

SOĞUK SAVAŞ ORTAMINDA ANTİ-KOMÜNİZM VE PEYAMİ SAFA

Enes Bahadır KIZAK

Doktora Öğrencisi

Yıldız Teknik Üniversitesi

enesbahadirkizak@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6893-0392

ÖZ

Soğuk Savaş, dünyanın bütününü etkilemekle birlikte ortaya çıkardığı siyasi ortam ve iki kutuplu düzen bakımından tarihte özgün ve kritik bir dönemi teşkil etmektedir. Bu süreçte Türkiye, özellikle SSCB'nin toprak ve üs taleplerinin gündeme gelmesinin ardından, ABD öncülüğündeki Batı bloğuna yakınlaşma sürecini tamamlamış ve Soğuk Savaş ortamında Batı yanlısı bir dış politika izleyeceğini de netleştirmiştir. Bu durum, ülkedeki komünizm karşıtlığını da güçlendirmiştir. Çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilen propagandalar, siyasi ve sosyal hayatla birlikte özellikle kültürel hayatı etkilemiştir. Bu kapsamda gündeme gelen isimlerden biri de Peyami Safa'dır. Safa'nın komünizm karşıtlığı, barındırdığı farklı özelliklerle Soğuk Savaş ortamını çok net bir şekilde yansıtmaktadır. Safa'nın eleştirileri, komünizm karşıtlığının düşünsel alt yapısını güçlü bir şekilde sergilemesi bakımından da önem taşımaktadır. Safa'nın komünizm hakkındaki düşünceleri; açık, net ve ideolojik bakımdan yoğundur. Dünyadaki gelişmeleri takip ettiği de çok net bir şekilde anlaşılan Safa, Soğuk Savaş ortamında komünizm karşıtlığını yansıtan bir düşünür olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Peyami Safa'nın Soğuk Savaş ortamında kaleme aldığı düşünce yazılarından hareketle, Safa'nın komünizm karşıtlığı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Komünizm, Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş

ANTI-COMMUNISM AND PEYAMI SAFA IN A COLD WAR ENVIRONMENT

ABSTRACT

Although the Cold War affected the whole world, it constitutes a unique and critical period in history in terms of the political environment and bipolar order it has created. In this process, Turkey, especially after the USSR's land and base demands came to the agenda, completed the process of convergence to the Western bloc led by the USA and made clear that it would pursue a pro-Western foreign policy in the Cold War environment. This situation also strengthened the anti-communism in the country. The propagandas carried out by various methods have particularly affected cultural life as well as political and social life. One of the names that comes

to the agenda in this context is Peyami Safa. Safa's opposition to communism clearly reflects the Cold War environment with its different features. Safa's criticisms are also important in terms of strongly displaying the intellectual infrastructure of anti-communism. Safa's thoughts on communism; it is straightforward and ideologically intense. Safa, which is clearly understood to follow the developments in the world, is of great importance in terms of being a thinker who reflects the anti-communism in the Cold War environment. In this study, based on Peyami Safa's thought writings in the Cold War environment, Safa's anti-communism will be examined.

Key Words: Peyami Safa, Communism, Soviet Union, Cold War

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'nin dış politikası, savaş sonrası dönemde politikanın ve yönün belirlenmesi açısından önemli bir dinamik olmuştur. Savaş boyunca Batı'ya dönük bir tarafsızlık politikası izleyen Türkiye, savaş sonrasında bu politikanın etkilerini hissetmiş ve dış politikadaki konumunu belirlemeye çabalamıştır. Farklı görüşlere göre bu çabada SSCB'den gelen tehdit unsuru ve özellikle ekonomide Batı'ya yönelik uyum sürecinin de katkısı olmuştur. (Aktaş, 2006: 24) Nitekim savaşın galibi yalnızca Batı değil, liberal demokrasi olarak da kabul görmüş ve demokrasinin sağladığı meşruiyetin önemi de ortaya çıkmıştır. Bütün bu faktörler, Türkiye'nin savaş sonrasındaki politikalarını açıklamada yardımcı olmaktadır. Ayrıca SSCB'nin, yalnızca kuzeydeki bir tehdit olarak değil ABD'nin önderliğinde ikiye bölünen dünyada, bir ideolojik düşman olarak da belirmesi önem taşımaktadır. Komünizm, Türkiye'nin savaş sonrası Batı bloğundaki yerini edinmesinde ve sağlamlaştırmasında önemli bir tehdit unsuru olarak belirmiştir. Savaşın hemen ardından başlayan demokratikleşme süreci ile birlikte ABD'dekine benzer komünizm karşıtı akım, bu durumu örneklemektedir. Bu açıdan anti-komünizm, önceden çeşitli örnekler barındırsa da savaş sonrasının en güçlü akımı haline gelmiştir.

Türkiye'deki anti-komünizm akımının düşünce hayatını açısından en önemli ve verimli temsilcilerinden birisi Peyami Safa'dır. Yalnızca düşünce hayatı açısından değil, edebiyat ve sanat açısından hem önemli eserler üreten hem de sanata dair düşünsel eleştiriler de getiren Safa'nın hayatının önemli bir kısmı, anti-komünizm mücadelesiyle geçmiştir. Sosyalizm ve komünizme dair yaptığı tanımlamalarla ve incelemelerle önemli bir yer edinen Safa, Türkiye'deki düşünce hayatına ve siyasi olaylara dair kapsamlı eleştiriler getirerek tartışma ortamının yaratılması ve güçlenmesi açısından özgün bir karakter olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde, sol düşünceye yakın isimlerle komünizm karşıtları arasında önemli tartışmalar yaşanmıştır. Hasan Ali Yücel ile Kenan Öner örneğindeki kadar meşhur diğer tartışmaların aktörlerinden biri de Nazım Hikmet'le uzun yıllar süren polemiklere giren[1] Peyami Safa'dır.

[1] Geçmişte uzun yıllar dostluk kuran ve bunu sürdüren Nazım Hikmet ve Peyami Safa, dönemin politik şartları dâhilinde karşılıklı bir polemiğe girişmiş ve bu durum uzun yıllar sürmüştür. Bütün bir polemik boyunca her iki isim de zaman zaman çok ağır sözler sarf etmişlerdir. Bkz. Göze, E. (1981). Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası. Selçuk Yayınları.

Ayrıca mistisizmi benimseyen ve muhafazakâr düşünceleri itibarıyla Komünizm karşıtlığında milliyetçilik haricinde bir başka dinamik daha barındıran Safa'nın konuyla ilgili özgün görüşleri dikkat çekmektedir. Bu açıdan ABD ile SSCB'nin iki bloğa önderlik ettiği Soğuk Savaş'ın ilk dönemindeki anti-komünizm akımı ve bunun Türkiye'deki yansımaları da önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'deki anti-komünizm akımına dair genel bir çerçeve çizilmekle birlikte Peyami Safa'nın Komünizm karşıtlığı ve bu karşıtlığın dinamikleri incelenecektir. İki ana bölümden oluşan çalışmanın birinci kısmında, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkan Soğuk Savaş ortamı ve ABD-SSCB hattındaki ilişkiler ile Türkiye'nin buradaki konumu incelenecektir. SSCB'nin Türkiye'ye yönelik bir tehdit oluşturması temelinden hareketle Türkiye'nin Batı bloğunda kendine yer edinme süreci ve bu kapsamda Türkiye'de gittikçe güçlenen komünizm karşıtı kampanya ve hareketler, genel hatlarıyla ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci kısmı, ilk bölümdeki çerçeveden hareketle Türkiye'deki Anti-Komünist akımın etkin aktörlerinden biri olan Peyami Safa'ya ve düşüncelerine odaklanacaktır. Peyami Safa'nın düşünceleri, sistemli ve eleştirel yönteme dayanması bakımından önemlidir. Bu açıdan, düşünce ve söylem düzeyinde yalnızca hamasete dayanmadığı anlaşılan Safa'nın, komünizme ve sosyalizme dair bilgi birikiminin güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki gündelik siyasi olaylardan hareketle komünizmi incelemesi ve değerlendirmelerinde Türkiye'yi referans alması da Soğuk Savaş dönemini yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Bu düşünce dünyasının dinamiklerinde, din eksenli bir maneviyatçılık da bulunmaktadır. Çalışmada, Peyami Safa'nın, komünizm ekseninde düşünce dünyasının dinamikleri irdelenecektir.

1. Soğuk Savaş'ın İlk Döneminde ABD ile İlişkiler ve Anti-Komünizm

Türkiye'de Komünizm karşıtlığı, yalnızca II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve yoğunlaşan bir algı değildir. Milli Mücadele yıllarında Sovyet Rusya ile kurulan dostluk ilişkisine karşın; ideolojik bir mesafe ve karşıtlık durumu söz konusu olmuştur. Komünizm karşıtlığını besleyerek Soğuk Savaş anti-komünizminin oluşmasını sağlayan birçok kaynak söz konusudur. Bu kaynaklardan ilki, Cumhuriyet elitlerinin sınıf çatışmasından duyduğu korkudur. İkincisi, bütüncül bir ulus yaratma hedefi çerçevesinde milliyetçi bir ulus yaratma inşa etme projesiyle ilgilidir. Üçüncüsü ise Milli Mücadele yıllarındaki iktidar mücadelesiyle ilgilidir ve solun tasfiyesine dayanmaktadır. Buna karşın komünizm karşıtlığının güçlü bir şekilde ve resmi makamlar tarafından da dile getirilmesi 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır. (Örnek, 2010: 21-23) Ancak anti-komünizmin güçlü bir şekilde hissedilmesi ve kamuoyu önünde meşruiyet ve algı yönetimi aracına dönüşmesi, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından, Soğuk Savaş sürecinde gerçekleşmiştir.

1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Düzen

II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan iki kutuplu dünyada, kutupların birine SSCB diğerine ise ABD önderlik etmeye başlamıştır. SSCB'nin savaş sonrası dünya genelinde artan etkisi ve Kapitalizme bir alternatif olarak sunduğu siyasi ve ekonomik model ile mücadelenin ideolojik boyutları, kutuplar arasındaki ayrıştırmayı derinleştirmiş ve diğer ülkelerin de dâhil

olduğu çok boyutlu bir mücadele sürecini başlatmıştır. Bu noktada, özellikle SSCB'nin nüfuz edebileceği ülkelerde komünist partilerin iktidara gelmesini engellemek ve siyasi-toplumsal dönüşüm süreçlerini engelleyebilmek adına birtakım önlemler de alınmıştır. Özellikle Avrupa'nın ekonomik açıdan kalkındırılmasında önem taşıyan Marshall Planı[2] uygulamaya sokulurken; Batı Avrupa ülkelerinin ABD'nin nüfuzu altına girmesi, Doğu Avrupa ülkelerinde ise SSCB'ye yakın hükümetlerin kurulma süreci yaşanmıştır. ABD'nin Avrupa'ya yönelik bu önlemlerini Truman Doktrini[3], NATO'nun kurulması; SSCB'nin buna karşılık Varşova Paktı'nı kurması ve ardından Soğuk Savaş'ın, ülkeleri ve kıtaları aşarak dünya geneline yayılması takip etmiştir. (Çağlar, 2006: 22)

II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş süreci, birçok değişimi ve yeni bir düzeni de beraberinde getirmiştir. Her iki taraf da II. Dünya Savaşı'nın sonrasında ortaya çıkan ve oldukça eşitsiz; ancak kimsenin de meydan okuyamadığı bir güç dengesine yol açan küresel güç dağılımını kabul etmişlerdir. Dünyanın durumu savaştan hemen sonra önemli ölçüde istikrar kazanmış ve bu durum, uluslararası düzeni oluşturan bu birimlerin siyasi ve ekonomik krize girdikleri 1970'lerin ortasına kadar böyle kalmıştır. Hobsbawm, iki gücün uzun süreli bir barış içinde bir arada yaşama durumunun mümkün olduğunu göstermeye çalıştıklarını iddia ederken, savaşın eşiğine geldiklerinde hatta savaşa girdikleri sırada bile birbirlerinin itidallerine güvendiklerini belirtmekte ve 1970'lere kadar süren bu durumu "Soğuk Barış" olarak ifade etmektedir. Ancak ABD, gelecekte muhtemel bir Sovyet dünya üstünlüğü tehlikesinden endişelenirken, SSCB de Kızıl Ordu'nun işgalinde olmayan bölgelerdeki ABD hegemonyasından endişelenmektedir. (Hobsbawm, 2014: 305-313) Neticede II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni bir düzen vardır ve bu düzende, iki kutup arasındaki mücadele ve rekabet görünür bir şekilde sürmektedir.

Soğuk Savaş sürecinin, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayıp devam etmesi ve dünyanın bütününü etkilemesi, yalnızca ekonomik ve siyasi boyutlarda değil aynı zamanda kültürel ve ideolojik boyutlarda da gerçekleşmiş ve bu alanlarda bir mücadelenin de başlamasına sebep olmuştur. Bu mücadelenin resmi adlandırması; SSCB'nin yaymak istediği komünizme karşı Batı'nın savunduğu ve yaygınlaştırdığı anti-komünizm olmuştur. Anti-komünizm, ülkeden ülkeye farklılık gösterirken, yöntem ve araçlar bakımından da

[2] Marshall Planı, savaş boyunca büyük bir yıkım yaşayan Avrupa'nın ekonomisi için hazırlanmış bir plandır. Özellikle kötü bir ekonomik tablo karşısında SSCB'nin komünizm propagandasını arttırması üzerine ABD, 1945 yılının Haziran ayından 1946 yılının sonuna kadar Batı Avrupa'ya 15 milyar dolar ekonomik yardım yapmıştır. Ancak daha kapsamlı bir ekonomik plan için ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın hazırladığı program uygulanmış ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkeye maddi yardım yapılmıştır. Bkz. Armaoğlu, F. (2020). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). İstanbul: Kronik Yayınları, 338.

[3] Truman Doktrini, özellikle Türkiye ile SSCB arasındaki ilişkilerin oldukça gerildiği bir süreçte, İngiltere'nin içinde bulunduğu güçlükler nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımları devam ettiremeyeceğini açıklaması üzerine ABD tarafından hazırlanan ve Türkiye ile Yunanistan'a maddi yardım içeren bir plandır. Bkz. Kalyon, L. (2010). Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), ss. 7-26.

farklılaşmıştır. Anti-komünizmin, farklı yöntemlere ve araçlara dayanan etkilerinin hissedildiği ülkelerden biri de Türkiye'dir.

1.2. Soğuk Savaş'ın Düşünce Dünyası: Türkiye ve Anti-Komünizm

Türkiye, II. Dünya Savaşı boyuna izlediği politikayla aktif savaştan kaçınmış ve taraflardan herhangi birine dâhil olmayarak savaşın etkilerini, diğer ülkelere göre doğrudan daha az hissetmiştir. Ancak savaşın sonlarına doğru, Türkiye'de özellikle SSCB'ye yönelik bir tedirginlik başlamış ve ABD ile İngiltere'ye yakınlaşma çabası söz konusu olmuştur. (Weinsbad, 2002: 282) Nitekim henüz savaşın bitmesine 7 hafta kala, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper, 19 Mart 1945 tarihinde SSCB Dışişleri Bakanı Molotov tarafından Dışişleri Bakanlığı'na çağrılmış ve kendisine bir nota verilerek, 17 Aralık 1925 tarihli Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı'nın süresinin uzatılmayacağı bildirilmiştir. İki taraf arasında devam eden görüşmelerin ardından taraflar 7 Haziran 1945 tarihinde bir araya gelmiş ve SSCB, 16 Mart 1921 tarihli Türk-Sovyet antlaşmasıyla Türkiye'ye bırakılan Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye bırakılmasını istemiş; ardından Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin de değiştirilmesini istemiştir. (Oran, 2002: 502) Öte yandan Molotov'un, Boğazların güvenliğinin Türkiye ve SSCB tarafından ortaklaşa sağlanmasını isterken, SSCB'ye kara ve deniz üsleri verilmesini de talep ettiğine dair görüşler de söz konusudur. (Gönlübol, 1996: 191)

II. Dünya Savaşı henüz bitmemişken başlayan gerilim, savaş sonrasında da devam etmiş ve Türkiye'nin güvenliğine ve geleceğine dair soru işaretleri oluşturmuştur. Bu dönemde, ABD'nin Türkiye'ye yönelik SSCB tehdidini nasıl okuduğu da önem taşımaktadır. ABD, en azından ilk aşamada Türkiye'nin SSCB tehdidi altında olduğuna dair iddiaları çok ciddiye almamış, Türkiye ise SSCB tehdidine karşı ABD'yi ikna etmeye çalışmıştır. Bu açıdan, ülke içinde de komünizm tehlikesi abartılarak ABD'nin desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Tan matbaasının tahribi[4], üniversitelerdeki sol görüşlü akademisyenlerin tasfiyesi, 1951 tevkifatı[5] gibi olaylar, Türkiye'nin ikna çabalarının bir ürünüdür. Zira Türkiye, savaş döneminde izlediği

[4] Dönemin koşulları dâhilinde sol görüşe daha yakın olduğu bilinen Tan gazetesi ve Görüşler dergisi, yaptığı yayınlarla çeşitli polemiklere konu olmuştur. Son olarak, Hüseyin Cahit Yalçın'ın, 3 Aralık 1945 tarihinde, Tanin gazetesinde kaleme aldığı "Kalkın Ey Ehli Vatan" yazısı üzerine toplanan öfkeli bir kalabalık, Tan matbaasını saldırmış ve matbaada ciddi bir hasar yaratmıştır. Bkz. Acar, A. (2013). Basında Tan Olayı – 4 Aralık 1945. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(43), ss. 1-22.

[5] 1951 tevkifatı, TKP Merkez Komitesi üyeleri Şefik Hüsnü Değmer, Zeki Baştımar, Dündar Baştımar ve Mihri Belli'nin de aralarında olduğu 187 kişi tutuklandığı operasyonlardır. Tevkifatın nedenleri arasında, Türkiye'nin NATO üyeliği için başvurusu sürecinde SSCB'nin takındığı tehditkâr tavır bulunmaktadır. Türkiye'nin NATO'ya girişi ve Türkiye öncülüğünde bir Ortadoğu komutanlığının kurulması konusunun gündeme gelmesinden SSCB fazlasıyla rahatsız olmuş ve 3 Kasım 1951 tarihinde Türkiye'ye bir nota göndererek, bu kuruluşun saldırgan bir amaç taşıdığını ve halen Hitlerci generallerin komutası altındaki Almanya'nın da bu kuruluşa katılmasından dolayı endişe ettiğini dile getirmiştir. SSCB tehdidi karşısında başlatılan böyle bir soruşturma, SSCB'ye karşı verilmiş bir cevap ve ayrıca Türkiye'de bir komünist tehlikenin varlığının ortaya konulmasıyla Batılı devletlere verilen bir mesaj olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Özdemir, E. ve Şendil, F. A. (2016). Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı. *CTAD,* 12(23) ss. 337-367.

politika dolayısıyla soğukluk yaratmış ve uluslararası politikada yalnızlaşmıştır. Buna karşılık ilişkilerde dönüm noktası 1946 yılının ilk ayları olmuş ve Yunanistan ile İran'daki gelişmeleri değerlendiren ABD, Türkiye politikasında da değişikliğe gitmiştir. (Örnek, 2010: 32)

ABD'nin Türkiye'ye yönelik politika değişikliğinde Soğuk Savaş'ın artık net ve uygun bir hale gelmesi etkili olmuştur. Öte yandan Örnek'in iddialarının aksine, ABD'nin Türkiye'ye bakışında, bir bütün olarak tehdidin inandırıcılığının yetersiz olduğunu düşündüklerini iddia etmek zordur. Zira ABD'nin Ankara Büyükelçisi Wilson'un, 20 Haziran 1945 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, SSCB'nin Türkiye'ye yönelik tekliflerinin, SSCB'den istedikleri ruha ve prensiplere taban tabana zıt olduğunu, ABD'nin görüşlerini hızla ve kesin bir şekilde SSCB'ye iletmesinin de durumun kontrolünün elden çıkmasını önleyeceğini ifade etmiştir. Nitekim 25 Eylül 1945 tarihli bir başka rapora göre ABD'nin Türkiye Büyükelçisi, ABD Dışişleri Bakanlığı'na, SSCB'nin asıl amacının Türkiye'de rejimi değiştirmek olduğunu ifade etmiştir. (Toker, 1971: 49, 88)

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş'ın başlangıcındaki dönüm noktası, 1946 yılının Nisan ayında, Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini taşıyan Missouri zırhlısının Türkiye'ye gelişi olmuştur. ABD'nin, Missouri'yi Çanakkale Boğazı'ndan geçirip, Dolmabahçe önüne demirletmesi, Türk Boğazlarının statüsünün kendi rızası olmadan değiştirilemeyeceği mesajını vermektir. Nitekim bu gelişmelerin ardından, 7 Mayıs 1946 tarihinde yapılan bir anlaşmayla ABD, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasında "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası" yoluyla aldığı borçlarının tamamını silmiştir. (Oran, 2002: 522) ABD'nin Türkiye'ye yönelik politikasını daha somut ve net hale getiren bu süreci, Truman Doktrini ile Marshall Planı izlemiş ve Türkiye'nin dış politikası, II. Dünya Savaşı süresince uygulanan ve rasyonel bir tarafsızlığa dayanan politikaya göre yeniden şekillenmiştir.

Dış politikadaki yönelimin kesinleşmesi, Türkiye'nin iç politikasını da önemli ölçüde etkilemiştir. Öncelikle, Türkiye'de kurumsal düzeyde demokratikleşme süreci başlatılmış ve savaşın yalnızca Batılı ülkelerin değil; liberal demokrasilerin zaferi olarak sayılmasına paralel olarak dünyada demokrasiler ve seçimler meşruiyet aracı haline gelmiştir. Totaliter dünya görüşlerine yönelik olumsuz bakış açısı, Soğuk Savaş sonrasında Nazizm ve Faşizm ile birlikte Komünizm'e de genişletilmiş ve liberal demokrasilere karşı SSCB'nin temsil ettiği Komünizm de kötülenmiştir. Bu süreç, Türkiye'de muhalefet partilerinin kurulması, demokrasinin kurumsal gerekliliklerinin yerine getirilmesi gibi Batı'ya dönük ılımlı bir süreç başlatırken, totalitarizmin kötülenmesi adına yoğun bir anti-komünist kampanya da başlatılmıştır.

Türkiye'deki anti-komünizm sürecini, özellikle Soğuk Savaş sonrası "kampanya" olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Zira anti-komünizm, 1945'ten beri, özellikle Soğuk Savaş'ın başlarından itibaren farklı kaynaklar ve gazete, kitap, makale, radyo, televizyon vb. propaganda ve telkin araçlarıyla yayılmıştır. Bu propagandanın yoğunluğu ve biçimleri, ABD'nin öncülüğünde, ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişiklik göstermiştir. Buna karşılık iki temel teze dayanmaktadır: Komünizm, devasa ve vasıflı bir şeytandır ve Sovyet liderleri, komünizmi dünyanın geri kalanına empoze etmenin yollarını arayan birer bela ve musibettir. (Meşe, 2017: 21-22) Öte yandan Türkiye'de anti-komünizmin köklerinin, Soğuk Savaş

öncesine dayandığı da bilinmektedir. Ancak ideolojiler alanında, Soğuk Savaş sürecinde anti-komünizmin etkisi yoğun bir şekilde hissedilmiştir. (Örnek, 2010: 263)

Türkiye'de bir devlet politikası olarak anti-komünizm, ABD'deki "McChartycilik"[6] örneğindeki gibi farklı bir inceleme ve araştırma konusudur. Ancak anti-komünizmin entelektüel alanda ve fikir camiasında yarattığı etki oldukça büyük olmuştur. Taşkın, Sünni İslam'ın muhafazakâr kalıplarının, anti-komünist reaksiyonun yaygınlaşması ve biçim kazanmasında etkili olduğunu savunurken, bu bakiyenin, II. Dünya Savaşı ertesi "Hür Dünya" kampı içerisinde Amerikan eksenli Soğuk Savaş siyasetinin ateşli savunucusu olan milliyetçi muhafazakârların, Amerikan taraftarlıklarını meşrulaştıran bir etken olarak sıklıkla gündeme getirildiğini iddia etmektedir. (Taşkın, 2003: 621) Öte yandan Soğuk Savaş anti-komünizminin her düzeyde bölünme yarattığı dikkat çekerken; Türkiye'de anti-komünizm rüzgârının, komünizmin karşısına farklı dinlerden ya da inançlardan oluşan bir maneviyat cephesi yerleştirdiği, yeni tür bir "maneviyatçı ittifak" kurulmasının önünü açtığı ifade edilmektedir. ABD, Batı dünyasının en önemli bileşeni olarak algılanırken, SSCB ise ABD'nin anti-tezi gibi kabul edilmektedir. ABD'yi de içine alan Batı dünyası komünizme karşı dinin, manevi değerlerin savunucusu olarak algılanmaya başlanmış; Batı'yla bu ortak kaygı üzerinden bir araya gelinebileceği kabul görmüştür. Kıta Avrupa'sı ise bu tabloda, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük yıkım içerisinde "zavallılaşmış bir düşkün" olarak tarif edilmiştir. (Örnek, 2010: 263-264)

Türkiye'de kültürel ve entelektüel alanda anti-komünizm, milliyetçilikle birlikte İslami hassasiyetlerin ve görüşlerin bir araya gelerek oluşturduğu bir düşünce ikliminde, özellikle 1945 sonrası demokratikleşme ortamında, demokrasi ve "milli irade" üzerinden sağladığı meşruiyetle gelişmiş ve güçlenmiştir. Dindar muhafazakârlar, Cumhuriyet'in dinsel faaliyetlerine getirdiği kısıtlamalarla karşılaşmış; İslâm'ı seferber edemeyince kendilerine yeni ve yabancı görünen düşüncelere karşı milliyetçiliği kullanmışlardır. (Taşkın, 2015: 72) Böyle bir ortamda, 1945 yılından itibaren komünizm, aşağı bir suç ve olumsuz bir niteleme olarak yer edinmiştir. Bunun her ne kadar 1945 öncesi kökleri olsa da 1945 sonrasında bu sürecin daha somut ve net bir şekilde görünür olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle kültürel alanda yaşanan düşünce ve gelişim ortamında, Türk düşünce hayatına ve ayrıca edebiyatına büyük katkı sağlayan Peyami Safa da dikkat çeken bir düşünce adamıdır.

2. Peyami Safa'nın Düşünce Dünyasında Anti-Komünizm

Peyami Safa, 1920'lerden itibaren yazdığı edebi eserleri ve 1930'ların ikinci yarısından itibaren yoğunlaştığı düşünce yazılarıyla, Türk yazın hayatına önemli katkılar ve bakış açıları sunmuş çok yönlü bir yazardır. Çocuk yaşta geçirdiği kemik hastalığı ve babasızlıktan kaynaklanan

[6] ABD'de komünizm karşıtlığının temel kavramlarından biri olmuş ve literatürde yer edinmiştir. İsmini Cumhuriyetçi Parti Senatörü Josep McCarthy'den alan kavram, ABD'deki komünizm korkusunu ifade etmekte ve bu korkuya karşı özellikle siyasi ve toplumsal düzeyde mücadeleyi içermektedir. Bkz. Günar, A. Amerika Birleşik Devletleri'nde McCarthy Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2014) ss. 62-78.

maddi sıkıntılar düzenli bir eğitim almasını engellemiştir. Mütareke ve milli mücadele dönemleri ise bu dönemde her aydın gibi Peyami Safa'yı da etkilemiştir. İçinde büyüdükleri, alışkın oldukları kültür dünyasının fikirleri sorulmadan tasfiye edilmesi, dönem aydınında önemli travmalar yaratmıştır. Bu dönemde bohem hayat tarzı ve anlayışının yaygınlaşmasının sebebi de budur. Peyami Safa ise aynı zamanda edebiyat dünyasında önemli bir yer edinirken, Nazım Hikmet gibi çok önemli edebiyatçılarla dost olmuştur. Fakat Safa'nın ilk dönemlerinde de sosyalizme teveccüh göstermediği bilinmektedir. Nitekim Nazım Hikmet'le olan dostluğu da ileride keskin bir rekabete ve düşmanlığa dönüşmüştür. 1938 yılında kaleme aldığı Türk İnkılâbına Bakışlar, Peyami Safa'nın Kemalist İnkılâbın teorisini ve felsefesini ortaya koyma çabası bakımından önem taşımaktadır. (Kutlu, 2018: 141) Ancak Peyami Safa'nın, milliyetçi ve muhafazakâr bir düşünce adamı olarak fikir hayatı üzerine asıl çalışmaları; sosyalizm, Marksizm ve komünizm üzerine olmuştur.

2.1. Peyami Safa'nın Komünizm Eleştirileri

Peyami Safa, komünizm karşıtlığını bilimsel ve teorik düzeyde gerçekleştirmesi ve derin incelemelerle kapsamlı eleştiriler getirmesi bakımından, hamasete ve slogana dayalı diğer eleştirilerden ve gündelik siyasi söylemlerden ayrılmaktadır. Bu bakımından komünizme dair yorumları, komünizm karşıtı yazarlar ve entelektüeller arasında en kapsamlı ve donanımlı yazar olarak değerlendirilebilmektedir. Örnek, dönemin İslamcı ve muhafazakâr yazarlarını incelerken, SSCB'ye ve sosyalizme dair eleştirilerin zayıf niteliği karşısında Peyami Safa'nın, bu zayıflığı ve sığlığı aşan az sayıda yazardan biri olduğunu ifade etmektedir. (Örnek, 2010: 276) Öte yandan Safa'nın yalnızca düşünce yazılarında değil, edebi eserlerinde de doğrudan olmasa da komünizme dair eleştiriler söz konusudur. Safa'nın Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanındaki Saim, Marksist bir üniversite öğrencisidir. Cevat Fenman ismindeki bir Yahudi bir pozitivist fizik öğretmeninin proletaryası olan Saim, üniversitedeki diğer solcu öğrenciler gibi hiçbir yabancı dili bilmeyen, düşünceleri malum ve mahdut, klişeleri tekrarlamaktan başka fikri olmayan sığ bir karakterdir. Bir Tereddüdün Romanı'nda ise Safa, Marksizm ve Rusya'daki rejim arasında tahmin edilemeyecek kadar büyük bir uçurum olduğunu ve Marks'ın sağ olsa, SSCB'nin can düşmanı olacağını ifade etmektedir. Çünkü Safa'ya göre hayatın, fikirlere ve ideolojilere uydurulması mümkün değildir; "izm"ler devri ise artık bitmiştir. Çitçi, Safa'nın romanlarını değerlendirirken, bu romanlardaki Rus imajının, hem Türk toplumunun hem de milliyetçi bir Türk yazarının Ruslara bakış açısını yansıttığını ifade etmektedir. Ayrıca üslup açısından Safa'nın makalelerinde daha şiddetli, romanlarında ise daha yumuşak bir üslup tercihi söz konusudur. Safa, romanlarında SSCB'deki sistemin Türkiye'de gönüllü misyonerliğini yapan, materyalist, tarihi maddeci, ateist ve komünist insan tipini işlemekte; Rusya'nın gönüllü ajanlığını yapan bu temsili karakterlerin düşüncelerini çürütmeye çalışmaktadır. (Çiftçi, 2011: 45-48)

Peyami Safa'nın komünizme karşı en bilinen ve kapsamlı çalışması, "Kızıl Çocuğa Mektuplar" başlıklı açık mektuplardır. Safa, burada genç bir Marksist'e seslenirken, aslında dönemin komünizm akımına kapılan gençlerin bütününe seslenmektedir. Burada Safa'nın üslubu, Marksizm'den ziyade Marksist olduğunu iddia edip de Marks'tan ve Marks'a yönelik eleştirilerden haberi olmayan, sığ zihniyetleri aşağılama üzerinedir. Ancak aynı yazısında Safa,

insanları Marksizm'e yönelten faktörlerin en önemlisinin sefalet olduğunu kabul etmekte ve bu durumun yarattığı öfkeyi de anladığını ve hatta kucakladığını ifade etmektedir. İkinci mektubunda biraz daha anlayışlı ve ortak noktaları arayan, bunu yaparken de şefkatli bir üslup benimseyen Safa, "… Çünkü ben de seninle beraber, manaya ait üstün kıymetlerde bile parayı ölçüleştiren burjuva ahlâkının sınıfıyla bir arada ve topyekûn tasfiyesine taraftarım" diyerek Marksizm'in karşısındaki kapitalizme yönelik de bir eleştiri getirmektedir. (Safa, 1971: 5-8)

Peyami Safa'nın Marksizm'e dair eleştirileri, yöntem içerdiği ve bilimsel temelde ilerlediği için anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Marksizm'in temelinin tarihi maddeciliğe dayandığını ifade eden Safa, Marks'ın devrinde iptidai bir halde bulunan antropolojinin, ilk insanın faaliyetlerinin sadece iktisadi olduğuna dair hiçbir delil vermediği aktarmaktadır. Marks, bu noktada tamamen tahmin ve hayale dayanmaktadır. Safa, bilincin olmadığı yerde insanın olmadığını ifade ederek Marks'ın maddeyi, bilince göre önceleyen tutumunun realiteye ve ilmi bir metoda dayanmadığını ifade etmektedir. Marks'ın, orta sınıfın yani küçük burjuvanın, sanayinin gelişmesinin zorunluluğu olarak ortadan kalkacağı ve proletaryaya katılacağı iddiası da gerçekleşmemiş ve orta sınıf büyümüştür. Orta sınıf, kendine has ekonomisiyle özerk bir sınıf halini almış ve yeni bir teknisyenler, yüksek idareciler sınıfı oluşturmuştur. Böylece insan topluluğunun proletarya ve kapitalist olarak ikiye ayrıldığını iddia eden Marks, ekonomik iddiasının temelinde de yanılmıştır. Bu noktada sınıf savaşı tezine de değinen Safa, insan mücadelelerinin tarihinin, sınıf mücadeleleri değil; işçilerle diğer ülkelerin işçilerinin ve sermayedarlarla diğer ülkelerin sermayedarlarının arasında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Nihayetinde Safa, Marks'ın, komünist devrimin en ileri sanayi ülkelerinde gerçekleşeceği tezinin de yanlış olduğunu ifade ederek, Rusya'da devrim olduğunda bu ülkenin en geri sanayi ülkelerinden biri olduğunu belirtmiş ve *"Bugün en ileri sanayi memleketleri olan Amerika ve İngiltere parlamentolarında bir tek komünist yoktur"* diyerek Batı ülkelerindeki siyasi durumları referans göstermiştir. (Safa, 1971: 100-107)

Peyami Safa'nın komünizme eleştirilerinin boyutu yalnızca Marksist teoriyle sınırlı kalmamaktadır. Safa'nın asıl odaklandığı ve eleştirdiği nokta, komünizmle birlikte sosyalizm ve bu iki kavramın arasındaki farkların belirlenmesi üzerinedir.

2.1.1. Komünizm-Sosyalizm Ayrımı

Peyami Safa, Türkiye'de, sosyalizm ve komünizm arasındaki içerik farkına yönelik sahip olduğu teorik bilgi, literatür bilgisi ve donanım bakımından, birçok yazardan ayrılmakta ve öne çıkmaktadır. Safa'nın değerlendirmelerinde kavramlara yüklenilen olumlu ya da olumsuz anlamlardan ziyade doğrudan kavramın anlamı ve karşılığı önemlidir. Örneğin; "sosyalizm" kelimesinin anti-komünist birikim açısından yarattığı negatif anlamlara rağmen, Safa'ya göre kelime en geniş anlamıyla alınırsa herkes sosyalist olmaktadır. Zira herkes, toplumun yararını istemektedir ve sosyalizmin anlamı da budur. Ancak sosyalizmin yorumlamasında, düşünürler kendi bakış açılarına göre yorum yaptıklarından hiç kimsenin sosyalist olmadığına dair düşünce ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan kendisini sosyalist olarak ifade edenler aslında sosyalisttir fakat aynı zamanda hiçbiri değildir. (Safa, 2017: 48)

Sosyalizm, oldukça geniş bir kavramı ifade etmekte ve kelime kökeni itibarıyla "sosyal"den geldiği için bütün sosyal konuları içermektedir. Ancak tarih boyunca bu kelime, birçok yeni anlam kazanmıştır. Bundan dolayı zengini bir kavramı tanımlamaya ve tek bir şekilde açıklamaya çalışmak, onu hapsetmek anlamına gelmektedir. (Safa, 2003: 71) Geniş anlam bakımından ise en ferdiyetçi ve liberal rejimlerde bile sosyalist kanun ve talimatname maddeleri yer almaktadır; bu açıdan bir dereceye kadar sosyalist olmayan rejim gösterilememektedir. Ancak Safa, Türkiye üzerinden hareketle net bir ayrım çizmektedir: (Safa, 2017: 46)

> "… Fakat bizdeki sosyalizm çığırtkanları arasında Marksizm'in yoluna seccadeler serenler ve çiçekler serpenler de görülüyor. Eğer bu sosyalizmin davası ilmi plana intikal etmeyip de işporta fikriyatı halinde kalırsa açıkgözlerin kaleminde ve ağzında komünizmin oltası olmaya devam edecektir."

Peyami Safa'nın komünizm hakkındaki düşünceleri ise doğrudan karşıtlık ve öfke üzerine kuruludur. Komünistler, milletlerin ve milliyetçiliğin amansız düşmanı olarak milleti ortadan kaldırma amacındadırlar. Safa'nın söyleminde, "habis ruh" ifadesiyle karşılanan ve dini-mistik bir yönü de bulunan karşıtlık da söz konusudur. Bu habis ruh, her türlü milli, dini ve manevi değer düşmanı olarak ne kadar sevilmiş, milletin teveccühünü ve saygısını kazanmış milliyetçi, maneviyatçı şöhret ve otorite varsa onu yıkmaya çalışmaktadır. Safa, burada kendisine yöneltilen eleştirileri ve tepkileri de bu şekilde karşılarken; yine ilmi sosyalizm ile komünizm arasında ayrım yapmış ve habis ruh olarak tanımladığı bu kavramın doğrudan komünizm olduğunu, ilmi sosyalizm veya Marksizm olmadığını, doğrudan yıkıcı, bozguncu, nesilleri birbirine katıcı komünistlik ve uydurma bir sosyalistlik olduğunu ifade etmektedir. Kitabı, metodu, sistemi olmayan, yalnız milli ve kutsal değerleri yıkmakla görevli bir tahrip hareketi halinde devirici ve devrimci olan bu hareketin yapıcı hiçbir fikri bulunmamaktadır. (Safa, 2011: 169)

Peyami Safa'nın komünizm karşıtlığındaki sert üslup, sosyalizme yönelik yaklaşım ve tanımlamasına göre oldukça ileri boyutta ve taviz vermez biçimdedir. Esas olarak Safa'nın, komünizmi ve sosyalizmi kendi bakış açısı üzerinden, gerektiği gibi anlayıp kabul edenlerle meselesi yoktur. Nitekim kendisi de "Namuslu bir Marksist ile her zaman dostça konuşabileceğimi, insanca münakaşa edebileceğimi birkaç defa yazdım" (Safa, 1971: 46) diyerek bunu göstermektedir. Ancak komünizme yönelik düşünsel eleştirilerini somut bir hale getirmiş ve komünistlerin kişisel özelliklerini açıklamıştır. Buna göre; komünistler Allah'a inanmamaktadır. Materyalist olduklarından manevi ve ruhi değerlerin de üstünlüğüne inanmayıp, gelenek düşmanlığı yapmaktadırlar. Dine, tarihe, milliyete ve manevi değerlere bağlılığı hoş görmemekte, yobazlıkla damgalamaktadırlar. Halkçılığı bir tek sınıfın hakları gibi anlamakta, komünizm aleyhine esaslı hiçbir şey yazmamakta ve konuşmamaktadırlar. Komünistler yalancı olduklarından; muarızlarına iftira etmekte, taraftarları için başarı uydurmaktadırlar. Sendikaları, gençlik derneklerini ve topluluklarını ele geçirmeye çalışmakta ve bunda da başarılı olmaktadırlar. Ayrıca açık biçimde Birleşik Amerika düşmanlığı yapmakta ve Birleşik Amerika aleyhindeki haberlere fazlaca yer vermektedirler. (Safa, 2017: 83-85) Safa'nın bu yorumunda, SSCB'ye ve komünizme yönelik eleştirilerin haricinde Amerika'yı da kişilik özelliklerine dâhil etmesi ve bu karşılaştırmada savunur görüntüde olması dikkat

çekmektedir. Bu noktada, Safa'nın özellikle Soğuk Savaş'a uygun kutuplaşmayı ve bölünmeyi hem fikir hem de somut düzeylerde çok rahat benimsediği anlaşılmaktadır.

2.1.2. Komünizm Karşıtlığında Türkiye'ye Yönelik Değerlendirmeler

Türkiye'de komünizm ve sol hareketler, Osmanlı'nın son döneminden itibaren düşünce ve yayın hayatında, çok geniş olmasa da yer edinmiştir. Peyami Safa ise daha önce ifade edildiği gibi sosyalizme yönelik herhangi bir ilgi duymamıştır. Ancak daha sonra büyük bir fikir tartışmasına gireceği Nazım Hikmet gibi isimlerle de dostluk kurmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nda, doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde Almanya'yı desteklediği iddia edilmektedir. Savaş sonrasında ise Demokrat Parti'yi sosyalistlerle iş birliği yapmakla suçlamış ve CHP'ye yaklaşmış; hatta bu partiden milletvekili adayı olmuş ve seçilememiştir. (Kutlu, 2018: 141) Soğuk Savaş sürecinde Peyami Safa'nın özellikle Türkiye'deki komünizm algısını bir "tehdit" olarak değerlendirildiği ve bu tehdide karşı çok sert eleştiriler getirdiği görülmektedir. 1946 seçimlerinden 12 Temmuz Beyannamesi[7] arasında geçen süre, iç politikada anti-komünizmin en çok ve yoğun şekilde kullanıldığı zaman aralığı olmuştur. Bu dönemdeki sert üslubun örneğini gösterebilmek açısından Yılmaz; İnsan Hakları Derneği'nin kuruluşunda yer aldığı için Mareşal Fevzi Çakmak hakkında ortaya atılan "komünistlik" iddialarına yer veren Peyami Safa'nın bir köşe yazısına yer vermiştir: (Yılmaz, 2010: 76)

> "Fevzi Çakmak'ın kızıllarla sıkı fıkı dostluk ettiğinden şüphesi olan varsa bizim de onun aklından şüphemiz vardır. Bir mermere vuran güneş kadar keskin bir aydınlık şu hakikatleri gözlerimizin önüne koyuyor: 1- Fevzi Çakmak kızılların teklifini alınca kesin olarak reddetmemiştir… Bilakis Fevzi Çakmak memnun olmuş, kızıllara selam ve muhabbetini yollamıştır. 2- Teklifin peşinden bir buçuk ay geçince, gizli tertip ve hazırlıkların neticesi olarak mahut İnsan Hakları Cemiyeti doğmuştur. Fevzi Çakmak bu teşekkülde, gençliğin çatılarını başlarına yıktığı kızıllarla açıkça işbirliği yapmıştır... 4- Aradan zaman geçtikten sonra, bugüne kadar da Fevzi Çakmak kızıl hareketi hazırlayanlara karşı nefret duyduğunu, her türlü şüpheleri silen bir sarahatle bir türlü söyleyememiştir. Bilakis, bütün memleketin renklerini pekiyi bildiği Sertelleri müdafaaya bile girmiştir. Fevzi Çakmak'a verilecek notta zerre kadar tereddüde yer yoktur. Gelelim demokratlara. Onların kızıllarla işbirliği etmedikleri belki doğrudur, fakat onlardan sempatilerini esirgemedikleri, hatta el altından onları cesaretlendirdikleri daha doğrudur. İşte ispatı: 1- Celal Bayar ve Adnan Menderes kızılların mahut Görüşler dergisine demeç ve makale vadetmişlerdir. 2- İçişleri Bakanı, BMM'de Şefik Hüsnü'nün kızıl tertiplerini vesikalandıran mektuplarını okurken Celal Bayar, "Bir iki serserinin yazısından ne çıkar" tarzında hadiseyi küçültmeye uğraşan bir söz söylemiştir… Demokratlar kızıl hareketi küçümsemek ve dolayısıyla komünistlerin iftiraya uğradıkları hissini vermek için, bir adım ötesi onları müdafaa etmekten başka bir şey olmayan bir

[7] 1946 seçimleri sonrasında CHP ve DP arasında başlayan siyasi gerilim üzerine, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından 11 Temmuz 1947 tarihinde radyoda okunan ve 12 Temmuz 1947 tarihli gazetelerde yer alan, İnönü'nün "tarafsız" bir şekilde partileri itidale ve sükûnete davet ettiği metindir.

> propaganda yolu tutturmuşlardır. Artık bundan sonra Fevzi Çakmak'ın gerçek tarafsızlık ve demokratların gerçek demokratlık iddialarının beş paralık değeri kalmış mıdır? Siz hüküm veriniz."

Peyami Safa'nın yukarıda aktarılan yazısı önemlidir; zira Mareşal Fevzi Çakmak, Türk siyasetinde milliyetçi-muhafazakâr yönleriyle bilinmekte ve komünizmle herhangi bir şekilde ilişkisi de bulunmamaktadır. Ancak hem dönemin koşulları hem de Safa'nın anti-komünizm konusundaki ölçüsünü göstermesi açısından yazı iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Peyami Safa, yazılarında Türkiye'deki sol görüşlü birçok yazarı doğrudan hedef almaktan ve zaman zaman onlarla polemiğe girmekten çekinmemiştir. Nazım Hikmet, Nadir Nadi, Sabiha-Zekeriya Sertel bu yazarlardan bazılarıdır. Safa'nın Türkiye'deki komünizme bakışındaki temel ayrım, "gafiller" ve "mahudlar" üzerinedir. Safa, mahudları *"Moskova'nın emrindekiler"* olarak tanımlarken, gafilleri ise *"mahudların tesir ablukası içinde, onların yarı münevverlere yutturdukları ve 'Türk inkılâbı, ilerilik, Atatürkçülük, devrimcilik' afyonu ile gözleri gerçeğe yumulu kişiler"* olarak tanımlamaktadır. Bu noktada; Serteller, Sabahattin Ali, Nazım Hikmet gibi solculardan ya da Safa'nın deyişiyle "mahudlardan" ziyade, "gafillere" yönelik yoğun bir tepki söz konusudur. Safa, gafilleri *"Türkiye'de komünizm tehlikesi olmadığına herkesi kandırmaya çalışan komünist propagandasına yardakçılık etmekle, tehlikeyi görenleri vehimle suçlamakla ve Moskova'yı keyiflendirmekle"* suçlamaktadır. Günlük basın mensupları arasında mahudlara karşı gafilleri sistemli yazı serileri halinde uyandırmaya çalışan tek muharrir olduğunu ifade eden Safa, Türkiye'de gerçek manasıyla Marksist'in olmadığını iddia etmektedir. Ona göre Sovyet emperyalizminin emellerine hizmet eden ajanlar ve bunları gazetelerinde, dergilerinde, kültür kurumlarında koruyan gafiller bulunmaktadır. Safa'nın tanımladığı gruba karşı kullandığı ifadeler, onun anti-komünizm konusundaki hassasiyetinin ölçüsünü ve yüksekliğini ifade etmektedir: (Safa, 1971: 22-26)

> "Tahtakurusu, yakalanacağını sezdiği zaman yorganın kendi rengine en yakın renk bölgesinde ve kıvrımında saklandığı gibi bu haşaratlar da masum renklere sığınmasını iyi bilirler: Devrimcidirler. Atatürkçüdürler; güya normal ölçüde solcudurlar, köycüdürler. Halkçıdırlar. Hürriyetçidirler ve güya meşru ölçüde muhaliftirler. Zaman zaman dinci ve milliyetçi de görünebilirler. Bunlara karşı açılacak mücadele ancak hepsinin metotlarını ve taktiklerini çok iyi bilenlere başarı vadeder."

Peyami Safa'nın komünizme ve komünistlere yönelik "tahtakurusu" benzetmesi önemlidir. Zira Türkiye'de komünizm propagandası hep yapılmıştır ve bunun arkasında da liberalizmin, herkesin fikrini açıkça söylemesi gerektiği fikri yatmaktadır. Safa, bu tuzağa "saf" olarak nitelendirdiği yazarların da düştüğünü ifade etmekte ve Marksist'i, komünisti, casusu ve ajanı birbirine karıştırdıklarını belirtmektedir. (Safa, 2017: 244) Bu noktada, Türkiye'de komünizmin "Atatürkçülük" ve "devrimcilik" adı altında faaliyet yürüttüğüne dair tespiti önemlidir. Esas olarak ileriki yıllarda, Peyami Safa'nın ölümünden sonra gündeme gelecek olan "Sol Kemalizm" akımına yönelik erken bir eleştirinin söz konusu olduğu da anlaşılmaktadır. Safa, "mahudların" "devrim, devrim" diye tutturdukları şeyin Batı medeniyeti ve onun disiplini olmadığını ifade ederken, Atatürkçülüklerinin de yalan olduğunu açıklamaktadır. Ona göre bu

görüştekiler, "burjuva medeniyeti" dedikleri Batı medeniyetinin bütün değerlerini yıkmaya çalışmaktadırlar. (Safa, 1971: 49) Türkiye'de komünist bir profesörün olup olmadığını irdelerken, Türkiye'de komünizmin kanun dışı olduğu için profesörlerin de varsa bu inançlarını gizleyeceklerini belirtmektedir. Safa, burada da mahudları devreye sokmakta ve en iyi bilinen taktikleri olan "Atatürkçülük ve İnkılâpçılık maskesi altında", gençliğin ruhunu en canlı milli geleneklerden, tarih bilincinden, mukaddes duygusundan ve yüksek manevi değerlere karşı saygıdan uzaklaştırmak için telkinlerde bulunduklarını ifade etmektedir. Atatürk'ün ömrü komünizmle mücadeleye vefa etmemiş; komünizmle mücadelede emniyet makamları yalnız kalsalar da başarı kazanmışlardır. (Safa, 1971: 35-42) Bu noktada, Safa'nın Atatürk'ü komünizmle mücadelede bir meşruiyet aracı ve sahte Atatürkçülüğün her türlü çabasına karşı gerçek bir anti-komünist olarak konumlandırdığı anlaşılmaktadır.

Peyami Safa'ya göre komünizm, Türkiye'de iki koldan çalışmaktadır. Bunlardan birincisi politika, diğeri ise kültürdür. Polisin yakaladığı ve mahkemelerin yargıladığı komünistler, gizli siyasi faaliyetler yürüten politika elemanlarıdır. Bunların elebaşları çoğu kez gizlenirken; Safa'nın "enayi" olarak nitelendirdiği gönüllüleri ise yakalanmaktadırlar. Komünizmin yer altı faaliyetleri ise asıl tehlikeli olan alandır. Zira burada kimliğini gizleyenler, gençlere cazip gelecek araçları kullanmakta ve yenilik, ilericilik, solculuk makyajıyla, güzel sanatlar yoluyla, milli ruhun köklerine işlemekte, dergiler ve kitap çıkaran yayınevleri kurmaktadırlar. Günlük bazı gazetelerde sanat sayfalarını yöneten bu kesim, görüntü olarak herkesten iyi Atatürkçü, köycü ve folklorcu sanatçılardır. (Safa, 2017: 174)

Peyami Safa'nın komünizm karşısındaki uyanık ve hatta düşünce boyutunu da aşan takipçi tavrı,"… Dostum Ulunay bir bankamızın afişinde, imza yerinde yine böyle kurnazca çizilmiş bir orak-çekiç resmi bulunduğunu bana haber verdi. Afişi aratıyorum" ifadesiyle somutlaşmaktadır. Neticede Safa, komünizme karşı verdiği mücadelede, dostlarına ve gazete şu çağrıyı yapmaktadır: (Safa, 1971: 32-33)

> "…Uyuma arkadaş, kendine gel, ayaklarının altında bu toprağı eşref saati gelince havaya uçurmaya hazırlanan müthiş bir teşkilat çalışıyor. Viski kadehini bırak elinden. Gözlerini aç. Şimdi odandan güler yüzle içeriye giren iblis onlardandır ve senin yanında çalışmaktadır… Gözlerinizi açınız, ahmak dostlarım, yoksa bir daha açmamak üzere kapayacağınız meş'um günü hazırlayanları kendi paranızla yaşatmaya devam etmek sersemliğinden kurtulamayacaksınız?"

2.2. Komünizme Karşı Din ve Maneviyatçılık

Türkiye'de anti-komünizmin iki ana damarından biri milliyetçilikse diğeri de İslamcılık/Muhafazakârlıktır. Daha önce de aktarıldığı gibi geniş kesimler, Cumhuriyet'in dinsel faaliyetlerine getirdiği kısıtlamalarla karşılaşmış; İslâm'ı seferber edemeyince kendilerine yeni ve yabancı görünen düşüncelere karşı milliyetçiliği kullanmışlardır. Öte yandan ABD'de toplumun dine verdiği öneme, kiliselere gösterilen ilgiye, devletin dine referans veren politikalarına ilişkin örnekler İslamcı yayınlarda kendine yer bulmuş ve Batı'da güçlü dost ABD'nin karşısında, kuzeydeki "kadim" düşman Hristiyan azınlıkların himayecisi

olarak değil; "Allahsız komünizm"in ana yurdu Rusya olarak yer almaya başlamıştır. (Örnek, 2016: 264)

Soğuk Savaş döneminde çift kutuplu dünya düzeninin yansımaları; sosyalizm-kapitalizm, totalitarizm-liberalizm gibi karşıtlıklar üzerinden ilerlerken, materyalizm ile maneviyatçılık arasında da ciddi bir rekabet söz konusu olmuştur. Böyle bir ortamda, Peyami Safa tarafından çıkarılan Türk Düşüncesi dergisi büyük önem taşımaktadır. İlk sayısını Aralık 1953'te çıkaran dergi, yayın hayatını Nisan 1960'a kadar sürdürmüştür. Türk Düşüncesi, tek parti döneminde kültürel ve özel alana sessizce sığınan muhafazakâr düşüncenin 1946'dan sonra siyasal ve kamusal alana çıkışı dolayısıyla yaşadığı dönüşümü hem yansıtan hem de yönlendiren entelektüel bir kulvar olmuştur. Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Elif Naci, Nurettin Sevin, Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Kutsi Tecer, Behçet Kemal Çağlar ve Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi milliyetçi-muhafazakâr kimlikleriyle de tanınan farklı isimler dergide yazar olarak yer almıştır. (Yılmaz, 2003: 216)

Türk Düşüncesi, Soğuk Savaş ortamında Türkiye'deki muhafazakâr-maneviyatçı düşüncenin gelişimi üzerine önemli bir tartışma zemini oluşturmuştur. Özellikle Marx Planck ve Albert Einstein tarafından geliştirilen kuramların yarattığı etki, materyalizm, pozitivizm ve modern fizik üzerinde negatif bir etki yarattığı gerekçesiyle ilgiyle takip edilmiştir. (Örnek, 2010: 265) Safa'nın, Allah inancı olmayan bir okuruna yazdığı cevapta kullandığı, "… Newton'a, Hegel'e, Einstein'a, Bergson'a ve bugün hayatta bulunan Doğulu, Batılı meşhur bilim adamları ve filozoflara varıncaya kadar 'kafası işleyen' ve 'manaları sağlam' yüz binlerce dahi ve mütefekkir, Allah'a inanırlar" ifadesi, bu dönemin etkisini yansıtması bakımından önemlidir. Yine Safa'ya göre felsefenin ve fiziğin şaşırtıcı ilerlemelerine karşın Bergson ve Einstein bu dar çerçeveyi parçalamışlardır. Safa, bu süreci "19. yüzyılın madde adamına karşılık yepyeni bir mana ve ruh adamının doğması" olarak ifade etmektedir. (Safa, 2019: 16, 32) Gerçekten de II. Dünya Savaşı'nın sonunda kullanılan atom bombasına da modern bilimin etkisini göstermesi bakımından simgesel olarak yer verilen yazılarda; madde-ruh, materyalizm-maneviyatçılık gibi karşıtlıklardan Doğu ile Batı arasındaki gerilimlere de değinen konular işlenmektedir. Safa, bu noktada Batı'nın değiştiğine vurgu yaparak pozitivizmin ve determinizmin bunalımına dikkat çekmiştir. Öte yandan öne sürdüğü "Doğu-Batı sentezi" fikrini de sürdürmeye devam etmiştir. Bergson'a yoğun atfın yapıldığı yazılarda Batı düşüncesinde dinle bilimin yakınlaştığı; duygunun ve sezginin bir bilgi kaynağı olarak itibarının arttığı ifade edilmiştir. Buna göre; Batı metafiziğe hürmetkâr, mistisizme açıktır. (Bora, 2018: 388) Safa'nın bu soyut mistisizm anlayışında doğrudan İslami vurgular bulunmamakla birlikte kapsayıcı bir "Allah" düşüncesi ve dini-manevi alanın yoğunlaşması vurgusu dikkat çekmektedir. Batı, bir medeniyet bunalımı yaşamaktadır; buna karşı ise manevi kalkınma için teşkilatlar kurulması gerekmektedir. Bu süreçte Doğu maneviyatlar; Batı maddiyatla özdeşleştirilirken, "sekülerleşme" fikrinin Batı için bir tehlike olduğu varsayılmaktadır. Bu düşünce, hem o dönem Avrupa'daki mistik eğilimlerden, hem de Anglo-Amerikan Batı'nın günlük yaşamda veya siyasi alanda dinle barışıklığından hem de Soğuk Savaş'ta dinin oynamaya başladığı rolden kaynaklanmaktadır. (Örnek, 2010: 267)

Peyami Safa, komünizm ve materyalizmin etkisi karşısında, dini yorumlardan ziyade yaratıcının ve dinin varlığını kapsayan geniş bir maneviyat savunusu yapması bakımından da önem taşımaktadır. Nitekim Safa, henüz 1945 yılında Batı'nın büyük zekâlarının Allah'a yöneldiğini, yalnız şairlerin ve ruhçu filozofların değil; sofu Marksistlerin arasında bile Allah duygusunun zaferine şahit olduğunu aktarmaktadır. New York'ta çıkan Daily Worker isimli gazetenin komünist olduğunu aktaran Safa, ki Safa'nın bunu belirtmesi hem dünya literatürünü hem de komünist yayın organlarını takip ettiğini işaret etmektedir, gazetenin direktörü Louis Budenz'in Katolikliğe döneceğini ve komünizmden vazgeçtiğini açıklayarak istifa etmesini büyük bir müjde olarak aktarmaktadır. Amerika'nın ve Avrupa'nın seçkin zekâlarındaki Allah'a doğru bu yöneliş, yalnızca şaşkınlık ve ümitsizlik psikolojisiyle izah edilememektedir. Yazar burada, "kurtulan Fransa" ve "muzaffer Amerika" ifadelerini de kullanarak, aslında Soğuk Savaş ortamında, anti-komünizm akımı içerisinde Avrupa'ya ve Amerika'ya bakış açısını da sergilemektedir. (Safa, 2019: 30)

Sonuç

Türkiye'de anti-komünizm, kendi iç ve dış dinamiklerini barındırmasına karşın özellikle Soğuk Savaş döneminde güçlenmiş ve iç politikayı ve kamuoyunu önemli ölçüde etkilemiştir. Buna karşılık, devlet politikaları haricinde kültürel ve entelektüel alanda da yoğun bir komünizm karşıtlığının başladığı görülmektedir. Özellikle SSCB'nin, II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'ye yönelik taleplerde bulunması, kamuoyunda tepkiyle karşılanmış ve savaş öncesi olumsuz Rus imajını ve anti-komünizm algısını yeniden güçlendirmiştir. Bu canlanmanın dinamiklerinden birini, özellikle Cumhuriyet devrinde kendini açığa çıkarmayan ve Türk milliyetçiliği ile refleksler ve iç dinamikler temelinde bir ilişkiye giren İslamcı/Muhafazakâr kanat oluşturmuştur. Özellikle komünizmin materyalist yaklaşımı karşısında, yalnızca İslam'a odaklanmayan bir maneviyatçılık ve dinin ön plana çıkarılması süreci de bu dönemde söz konusu olmuştur. Bu açıdan, Soğuk Savaş'ta anti-komünizm, ABD'den Türkiye'ye kadar soyut bir maneviyat duygusundan da yoğun olarak beslenmiştir.

Peyami Safa, Türk edebiyatının önemli kalemlerinden olmakla birlikte Türk düşünce hayatında da çok önemi bir konumda bulunmaktadır. Türkiye'de anti-komünizm denildiğinde, kapsamlı ve yöntemli eleştiriler getirmesi bakımından Safa, özgün bir noktadır. Zira komünizm karşıtlığını milliyetçi bir temelle birlikte, Doğu-Batı tezi üzerinden gerçekleştirdiği kapsayıcı bakışla, maddenin karşısına maneviyatı koyarak, felsefi bir düzeyde de gerçekleştirmektedir. Safa'nın eleştirileri, en çok da bilimsel bir eleştiriye dayanması bakımından anlamlıdır ki bu durum, komünizme dair okumalarının ve literatür taramasının güçlü olduğunu göstermektedir. Bu durum, Soğuk Savaş'ta dinin öneminin artması ve İslam ya da Hristiyanlıktan ziyade maneviyatın, doğrudan Allahsız komünizme ve onun yansıması olan SSCB'ye karşı bir mücadele aracı olarak sunulmasıyla daha da güçlenmektedir. Safa, bunu yaparken kavramları oldukça güçlü kullanmış; en başta sosyalizm ve komünizm olmak üzere belirli ayrımları yaparken de oldukça objektif, bilinçli ve cesur davranmıştır.

Peyami Safa'nın eleştirileri komünizm özelinde Türkiye'ye dönük de gerçekleşmektedir. En başta, Türkiye'de bilinçli bir Marksistin ve komünistin olmadığını ifade ederken; "mahudlar"

ve “gafiller” ayrımıyla SSCB’nin bilinçli ajanlarını ve bunlara aldananları gündeme getirmektedir. Zira gafiller, mahudların yalanlarına ve etki çalışmalarına kapılarak, “Atatürkçülük”, “Devrimcilik”, “İlericilik” gibi sıfatların arkasında komünizm propagandası yapmaktadır. Safa, buna karşı doğrudan polemik yaratmaktan geri durmazken, Soğuk Savaş dönemine uygun anti-komünizmi ideolojik ve kültürel bütün boyutlarda sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

Aktaş, M. (2006). 1950-1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü. İstanbul: Şema Yayınevi.

Bora, T. (2018). Cereyanlar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çitçi, S. (2011). Peyami Safa’nın Romanlarında Rus İmajı. *Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(30), ss. 41-50.

Çağlar, D. (2006). *Kamuoyu Oluşturulmasına Bir Örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gönlübol, M. (1996). Olaylarla Türk Dış Politikası (1991-1995). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hobsbawm, E. (2014). Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı: 1914-1991. Yavuz Alogan (Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.

Kutlu, A. (2018). "Modern, Milliyetçi ve Muhafazakâr Bir Düşün Adamı: Peyami Safa", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), ss. 139-156.

Meşe, E. (2017). Komünizmle Mücadele Dernekleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B. (Ed.) (2002). Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları.

Örnek, C. (2010). *1950’li yıllarda ABD ile Buluşma: Antikomünizm, Modernleşmecilik ve Maneviyatçılık*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Safa, P. (2019). 20. Asır, Avrupa ve Biz. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Safa, P. (1971). Kızıl Çocuğa Mektuplar. Konya: Milli Ülkü Yayınları.

Safa, P. (2017). Sosyalizm, Marksizm, Komünizm. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Safa, P. (2003). Nasyonalizm, Sosyalizm, Mistisizm. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Safa, P. (2011). Din, İnkılap, İrtica. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Taşkın, Y. (2003). Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm. Bora, T. (Haz.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik Cilt IV* (ss.618-634). İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşkın, Y. (2015). Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya, İstanbul: İletişim Yayınları.

Toker, M. (1971). Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu, Ankara: Akis Yayınları.

Yılmaz, M. (2003). Türk Düşüncesi Dergisi. Bora, T. Ve Gültekingil, M. (Haz.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık Cilt V (ss. 216-235)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, S. (2010). *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Sovyetler Birliği ve Komünizm Algısının Toplum ve Kurumların Biçimlenişindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Weinsbad, E. (2002). 2. Dünya Savaşı ve Türkiye, İstanbul: Örgün Yayınevi.